

Bærekraftig utvikling av verdens matvareproduksjon?

Etter å ha besøkt Brasil, en av verdens fremste produsenter av genmodifisert mat, ser vi at det er grunn til å stille spørsmål ved vilkårene for framtidig tilgang til ikke-genmodifiserte såvarer, mat og fôr og valgfrihet for bønder og forbrukere.

Toril Wikesland

BRASIL ER verdens nest største eksportør av soya og blant de største eksportørene av storfekjøtt, kyllingkjøtt og mais. Den enorme økningen i produksjonen av matråvarer har gjort at verden har rettet blikket mot nettopp dette landet. Landbruket står for en fjerdedel av Brasils bruttonasjonalprodukt og 40 prosent av all eksport. Målet er å styrke konkurransevnen ytterligere.

Offentlig versus privat virksomhet

Landbruket i Brasil deles i hovedtrekk inn i familielandbruk og i agrobusiness-landbruk. Familielandbruket står for selvforsyningen i landet, mens agrobusinessen står for eksporten. Ekspansjonen skjer først og fremst i Cerrado-området, som har et enda rikere biologisk mangfold enn Amazonas. Etter mange års forskning og utvikling av innsatsfaktorene til landbruket kan det steppeaktige høyplatået nå dyrkes, og i dag er omtrent halvparten av arealet dyrket. Det er her utenlandske storoppkjøpere av gårder slår seg ned, og det er her den store

volumproduksjonen skjer. I Amazonas er det mer offentlig eierskap til jordeiendommer. Dette er en av grunnene til at myndighetene mener de kan kontrollere utviklingen i Amazonas. De er mer pessimistiske når det gjelder Cerrado-området med privat eiendomsstruktur og store investorer. Klarer de å kontrollere utviklingen og å beholde det biologiske mangfoldet?

Genmodifisert versus ikke-genmodifisert såvare

Store bioteknologiselskaper, de fleste av dem internasjonale, utvikler de genmodifiserte plantesortene. Sortene utvikles for områder der det er mulig å drive et industrialisert landbruk med god ressurstilgang. Forholdet mellom utvikling av genmodifiserte og ikke-genmodifiserte sorter har endret seg betydelig de siste årene. For noen av selskapene utgjør utvikling av genmodifiserte sorter mer enn 75 prosent av forskningsaktivitetene. I Brasil betaler bøndene en lisensavgift ved bruk av gen-

modifisert såvare, i motsetning til i USA, der såvareprodusenten tar patent på såvaren, og har all eiendomsrett til den.

Slik markedet for såvarer utvikler seg, går det utover lokal kunnskap om foredling, dyrkingsmetoder og forvaltning av sortsmangfoldet. Flere steder i verden er lokalt tilpasset såkorn ikke lenger å oppdrive, og reduksjon av biologisk mangfold er en realitet. De bøndene som vil produsere ikke-genmodifiserte sorter, blir etter hvert i betydelig mindretall. Effekten er at utvikling og tilgjengelighet av såvarer for disse bøndene blir stadig mindre, og at enhetskostnadene for å utvikle nye sorter øker mer enn for genmodifiserte sorter. Den globale matproduksjonen har fram til nå vært tuftet på lokal kunnskap og den enkeltes rett til bruk av eget såkorn. Konsekvensene av de endringene som skjer nå, vet vi ikke, men det er helt klart at makten over frøproduksjonen nå ligger hos noen kapitalsterke aktører. Risikoen for miljøet og for matsikkerheten øker. Hvem skal

Brasil er verdens nest største eksportør av soya. Foto: Reuters/Scanpix.

» Det er også en risiko for at genmodifisert soya kommer over i dyrkings- og varekjeden for ikke-genmodifisert soya, men i Brasil er det ikke den som forurensar, som betaler.

FAKTA

Verdens soyaproduksjon

Bortimot to tredjedeler av soyaen som dyrkes i Brasil er genmodifisert. Bruken av genmodifiserte planter i internasjonalt landbruk øker år for år. Det er fem land som står for over 90 prosent av soyaproduksjonen. De største produsentene av soya i verden er, i tillegg til Brasil, USA, med 90 prosent genmodifisert soya, og Argentina, med 98 prosent genmodifisert soya. I EU produseres soya først og fremst i Italia, Romania, Frankrike og Ungarn.

styre aktørene når utfordringene med det biologiske mangfoldet og verdens matvareproduksjon blir enda større?

Bakvendtland

Det er også en risiko for at genmodifisert soya kommer over i dyrkings- og varekjeden for ikke-genmodifisert soya, men i Brasil er det ikke den som forurensar, som betaler. Det er de som dyrker ikke-genmodifisert som må betale avgift til såvareprodusenten av genmodifiserte frø dersom de finner innblanding i den ikke-genmodifiserte råvaren. På mottak for levering av ikke-genmodifisert soya i Brasil blir det tatt prøver for å sjekke om det er innblanding av genmodifisert soya. Men ikke nok med det: Det analyseres også hvor mye innblanding det eventuelt er. Dersom de finner mer enn to prosent genmodifiserte såkorn i et ikke-genmodifisert lass, og det viser seg at bonden ikke har kjøpt genmodifisert såkorn, trekkes bonden, som ikke vil produsere genmodifisert, for et honorar på tre prosent av avlingsverdien, som betales til produsenten av genmodifiserte såkorn. Produksjons- og logistikklinjene for genmodifiserte planter og frø burde være svært strenge, mye strengere enn i dag.

Dagens rammebetingelser forskyver konkurranseforholdet når bonden skal velge mellom genmodifisert og ikke-genmodifisert. Det er ikke unaturlig at bøn-

dene søker det enkleste driftsopplegget i sin gjennomføring av landbruksdrift; velger såkorn som er lettest å få tak i, enklere sprøyting og enkleste logistikkrav når de vurderer de økonomiske hensynene. Kreftene i et slikt marked blir avgjørende for hvordan økonomien og lønnsomheten til den enkelte bonden vil utvikle seg og med det overlevelsesmuligheten. Risikoen for å få innblanding av genmodifisert i ikke-genmodifisert vare stiger for hvert år som går. For å dekke merkostnadene for å klare å levere ikke-genmodifisert vare, sier bøndene i Brasil at de må oppnå en merpris på 10–15 prosent. Er markedet villig til å betale denne merkostnaden? I EU er det bevegelse i den restriktive holdningen de har hatt fram til i dag. EU-kommisjonen foreslår nå at det skal kunne godtas 0,1 prosent innblanding av genmodifiserte planter som venter på EU-godkjenning, i dyrefôr. Kommisjonen begrunner forslaget blant annet med at prisen på rent fôr har gått i været.

Regulering

Styring av fremstilling og bruk av genmodifiserte planter er ulik rundt omkring i verden. I Norge har vi en streng lov – genteknologiloven. I Brasil finner du ingen slik lov. Norge og norsk landbruk sin holdning gjør Norge til en betydelig aktør og kjøper av ikke-genmodifisert soya. Inntil for kort

tid siden kom all soyaen til Norge fra Brasil og Cerrado. Denofa, som er den norske importøren, mottok nylig en båtlast fra Canada med ikke-genmodifisert soya. Canada ligger langt foran Brasil når det gjelder antall varianter av genmodifiserte sorter, ikke bare soya, men også mais, lin og raps. Canada har derfor et kvalitets- og analyseregime som er betydelig mer omfattende og mer kostnadskrevende enn det brasilianske systemet. Norge og Denofa bidrar til at det fortsatt finnes alternativer og til at leverandørene må sette fokus på de mange usikkerhetsmomentene knyttet til bruk av genmodifiserte planter. Men prisene og tilgjengeligheten endres. Skal markedskreftene få rå alene? Flere land, spesielt i Europa, begynner å se til Norge og norsk genteknologilov. Kan det være en vei å gå for å sikre samfunnet et biologisk mangfold og at matvareproduksjon blir mer bærekraftig, også for bonden, og uten helse- og miljømessige skadevirkninger? ♦

Toril Wikesland er Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlags representant i Bioteknologinemnda. Hun er organisasjonssjef i Akershus Bondelag.